

# DRUGAČEN POGLED NA SLOVARSKO DEFINICIJE: OPISATI, POJASNITI, RAZLOŽITI?

Polona Gantar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana

Simon Krek

Amebis d. o. o., Kamnik; Institut "Jožef Stefan", Ljubljana

UDK 81'374.3:81'371:81'367

V prispevku predstavimo premik od klasičnih slovarskih definicij, ki temeljijo na aristotelovski tradiciji definiranja s pomočjo *genus proximum / differentia specifica*, k tipu opisovanja jezikovne realnosti, ki temelji na analizi definicijskega diskurza in poleg semantične razsežnosti upošteva tudi tipično skladiščno in kolokacijsko okolje iztočnice.

leksikalni pomen, slovarska definicija, šolski slovar, stavčne definicije

The paper presents the transition from conventional dictionary definitions which are based on the Aristotelian tradition of defining through a *genus proximum / differentia specifica* pair, to the type of description of language reality which stems from the analysis of the definition discourse and includes the characteristic syntactic and collocational environment of the headword, along with the general semantic dimension.

lexical meaning, dictionary definition, monolingual learner's dictionary, EFL/ESL dictionary, full-sentence definitions

## 1 Slovarska definicija<sup>1</sup> in leksikalni pomen

*Definicija leksikalnega pomena*, navadno imenovana tudi *slovarska definicija*, pojasnjuje – v najsplošnejšem smislu – pomen besede v splošni rabi.<sup>2</sup> Pridevnik »slovarski« implicira definicijo, ki jo bomo najverjetneje našli v slovarjih, pri čemer je tip definicije navadno prilagojen tipu slovarja oz. njegovemu uporabniku, hkrati pa se za slovarsko definicijo na splošno pričakuje, da bo oblikovana čim bolj preprosto in z namenom zagotoviti informacijo, ki bo zadovoljila kar najširši krog ciljnih uporabnikov.

Pojasnjevanje tega, kaj besede pomenijo, je osnovna naloga enojezičnih slovarjev. Ko govorimo o slovarski definiciji, zato nujno nale-timo na pojem leksikalni oz. slovarski pomen in s tem na številne teorije, ki se že od Aristotela dalje ukvarjajo s tem, kaj se dogaja v procesu komunikacije, ki vodi k (uspešnemu) medsebojnemu razumevanju, in kako pomen opisati, kar je, če se osredotočimo na prakso, ena najtežjih in hkrati osnovnih nalog leksikografije. Na tem mestu nimamo niti dovolj prostora niti ni namen našega prispevka ukvarjati

1 Ni naključje, da je bil izraz *definicija* zamenjan s *pojasnilo/razlaga* (ang. explanation) v (prvi) izdaji CCED (Sinclair 1987), ki je bil hkrati tudi prvi na korpusu temelječi slovar. V uvodu se omenja zgolj »pojasnjevanje pomena in rabe«, nikjer pa ni mogoče najti besede *definicija*. O tem je razmišljal že Johnson (*Dictionary of the English Language*, 1755), kot poročata Atkins in Rundell (2008: 407), da beseda *pojasnjevanje* bolj realno opisuje to, kar leksikografi dejansko počnejo. Treba je omeniti, da SSKJ uporablja besedo *razlaga*. Kljub temu v prispevku ostajamo pri mednarodno uveljavljenem izrazu *definicija*.

2 Ko govorimo o definiciji *besednega pomena* enakovredno uporabljamo izraza *beseda* in *leksikalna enota* (LE); prvega v bolj splošnem smislu, drugega pa v primeru, ko želimo poudariti, da imamo poleg enobesednih v mislih tudi večbesedne lekseme.

se s teorijo leksikalnega pomena, zato bomo zaradi lažjega razumevanja predloga definicij, ki ga podajamo v nadaljevanju, izhajali iz stališča, da večina pomenske informacije konkretne LE izhaja iz njenega bodisi neposrednega bodisi širšega besedilnega okolja. Logična posledica tega je, da vsega, kar se nahaja vsakokrat v sobesedilu vsake konkretne LE, ni mogoče zajeti v njen pomenski opis, kot ga omogoča (ali bolje omejuje) slovar. Zato sta postopek pomenskega dekodiranja v vsakdanji jezikovni komunikaciji in postopek razdvumljanja pomenov v slovarjih med seboj nepriemerljiva (Atkins, Rundell 2008: 263). Osnovno izhodišče, ki ga upoštevamo pri pomenskem členjenju LE, je, da obstaja bistvena razlika med slovarskimi pomeni (tj. oštevilčenimi pomeni, na katere so navadno razdeljene iztočnice v slovarjih) in pomeni, kot jih dojemajo slovarski uporabniki v vsakdanji komunikaciji.

## 2 Tipi slovarskih definicij

V teoriji in praksi enojezične leksikografije sta se ob sicer številnih tipih in variantah (prim. Kosem 2006: 26) vzpostavila dva temeljna tipa definiranja leksikalnega pomena:

### 2.1

**Klasična slovarska definicija**, imenovana tudi leksikografska ali tradicionalna analitična definicija, ki jo najpogosteje najdemo v splošnih enojezičnih slovarjih in je sestavljena iz dveh delov: nadpomenke (*genus proximum*) in ene ali več razločevalnih lastnosti (*differentia specifica*). Tak tip definicije je v večini primerov uporabljen tudi v SSKJ in ga je mogoče ponazoriti s spodnjim zgledom.

**spominjati -am** nedov.

1. povzročati,  
da se komu kaj iz preteklosti  
znova pojavi v zavesti

GENUS  
PROXIMUM  
DIFFERENTIA  
SPECIFICA

### 2.2

**Stavčna definicija**, ki jo je uveljavil leksikografski projekt Collins COBUILD (Sinclair 1987; Hanks 1987), je uporabljena predvsem v EFL slovarjih.<sup>3</sup> Zanj v splošnem velja, da je primerna za šolske uporabnike, ki slovarje uporabljajo kot pripomočke pri učenju in usvajanju jezika. Levi del stavčne definicije podaja informacijo o rabi iztočnice, desni pa o njenem pomenu. Običajno je desni del bolj ekspliciten kot levi, med seboj pa sta povezana z zglobom (ang. hinge), ki je največkrat glagol, v nekaterih primerih tudi veznik (Krek 2004: 5). Bistvo stavčnih definicij je v tem, da sistematično vključujejo podatke o (glagolski) vezljivosti oz. udeleženskih vlogah s tipičnimi zapolnitvami, ki temeljijo na skladenjsko-pomenskih in kolokacijskih podatkih iz besedilnih korpusov. Spodnji primer stavčne definicije povzemamo po CCED:

#### 1 remember

If you **remember** people or events from the past, you still have an idea of them in your mind and you are able to think about them. (Če se spominjaš ljudi in dogodkov iz preteklosti, si jih v mislih še vedno predstavljaš in o njih lahko razmišljaš.)

### 2.3 Argumenti za in proti stavčnim definicijam

Razmišljanje o tipu slovarskih definicij, ki bi bile primerne za uporabnike, ki se jezika učijo, so sprožile ugotovitve, da obstoječi enojezični slovarji (za angleščino) ne zadovoljujejo uporabnikov oz. da ne uporabljajo celote vseh podatkov, ki jih enojezični slovarji vsebujejo (Rundell 1988: 127). Snovalci Cobuildovih EFL slovarjev so se zato lotili analize spontanega definicijskega diskurza v šolskih situacijah (Sinclair, Coulthard 1975) in rezultate v obliki podslovnice definicijskega jezika (Hanks 1987; Sinclair 1991: 123-137; Barnbrook 2002) prenesli v slovarsko okolje.

3 Slovarji za učenje angleščine kot tujega/drugega jezika.

Raziskave slovarskih uporabnikov (za slovenščino npr. Stabej in drugi 2008) in analize učinkovitosti izrabe obstoječih slovarjev z vidika tipa definicij, njihove oblike, vsebine in definicijskega jezika so od pojava stavčnih definicij naprej ugotovljale tako njene prednosti kot pomanjkljivosti.

Stavčne definicije (npr. v CSD in MEDAL) so navadno daljše od sinonimnih, vendar uporabniku veliko bolj prijazne: v večini primerov leksikografom omogočajo opis pomena s preprostejšimi in lažje razumljivimi besedami, primernimi za šolskega uporabnika in/ali učenca jezika (Atkins, Rundell 2008: 38). Konverzacijski obrazec »če ...« definicij v šolskih slovarjih (npr. v CSD) je namreč veliko bolj v soglasju z naravno zvenečimi opisi pomena, saj odgovarja na uporabnikovo vprašanje: Kaj ta beseda pomeni? Glede na navadno krajše definicijske ustreznike v tradicionalnih slovarjih vsebujejo stavčne definicije posledično tudi veliko več podatkov, in sicer v obliki, ki je uporabniku poznana iz običajne komunikacije (prav tam, 329). Stavčne definicije z navajanjem tipičnih udeležencev, ki so pomembni za razumevanje določene besede,<sup>4</sup> hkrati na naraven način vključujejo tudi številne pragmatične informacije, ki se nanašajo na govorčev odnos do povedanega (Rundell 2006: 332).

Temeljni očitek stavčnim definicijam izhaja iz dejstva, da so navadno do dvakrat daljše kot ekvivalenti v tradicionalnih slovarjih, kar v večini primerov pomeni manjše število iztočnic v EFL slovarjih, hkrati pa tovrstne definicije predstavljajo učečim težavo pri procesiranju in razumevanju, saj se predpostavlja, da imajo omejeno jezikovno znanje (Rundell 2006: 328). S tem je povezan problem kopičenja anaforičnih zaimkov. Stavčne definicije namreč pogosto vsebujejo stavke, v katerih razmerja med razlagano besedo ali katerim od

udeležencev ter nanosnico niso vedno nedvoumno izpeljana. Čeprav je prednost stavčnih definicij v tem, da vključujejo tipično skladenjsko okolje razlagane besede, Rundell (prav tam, 332) ugotavlja, da ena stavčna definicija pogostokrat ne more izraziti vseh slovničnih vzorcev, v katerih se beseda tipično pojavlja. Tak način definiranja prinaša tudi nove konvencije, ki jih učeči jezika pogosto niso vajeni. Posledica tega je, da ostajajo nekatere informacije uporabniku skrite.

### 3 Uporabniki in slovarska definicija

Različni slovarji običajno definirajo iste koncepte na različne načine, odločitev zanj(e) je zato v prvi vrsti odvisna od tega, kaj vemo o uporabnikih in kako bomo temu prilagodili vsebino definicije, tj. podatke, ki jih bo definicija vključevala, in besede ter strukture, ki jih bomo uporabili za prenos teh podatkov.

V slovenistični literaturi, ki govori o teoriji in praksi nastajanja SSKJ, lahko beremo, da je bila »pomenoslovna zasnova« SSKJ tako v smislu izbire leksike, ki naj bi ustrezala predstavitvi »splošnega pojmovnega sveta«, kot na ravni razlag, omejena z naslovnikom:

»Na strukturalnem segmentiranju sveta temelječa zasnova tovrstnih slovarjev [tj. slovarjev SSKJ-jevskega tipa] je bila v veliki meri skladna z naslovnikovim pojmovnim svetom; občasna neskladja /.../ so bila 'rahljana' s tipom razlag, kot je tiger - zver : mačka, z omejitvenimi informacijami v razlagi kot navadno, ne nazadnje pa seveda predvsem z izločitvijo oz. posebno obravnavo leksemov z govornim dejanjem kot denotatom, kjer gre za komunikacijsko (stavčno) in ne strukturalno razlago.« (Vidovič Muha 2000: 51)

Čeprav naj bi odločitev za tip razlag v SSKJ upoštevala splošnega uporabnika, se zdi, da je v prvi vrsti sledila strukturalnemu

<sup>4</sup> V zvezi z UPS/RPS razlagami v SSKJ tudi Vidovič Muha (1999: 11) ugotavlja, da se tako npr. pri glagolih izpuščajo univerzalne pomenske sestavine, kot je usmerjenost glagolskega dejanja, realizirana v glagolski vezljivosti.

segmentiranju jezika, ki naj bi hkrati ustrezal tudi spoznavnemu vidiku opomenjanja predmetnosti oz. sveta, kot ga vidi pripadnik jezikovne skupnosti (Vidovič Muha 2000: 48). Za SSKJ torej v splošnem velja, da so slovarske definicije, skladno s strukturalnim pojmovanjem slovarskega pomena, določene s hierarhično urejenostjo pomenskih sestavin v obliki nestavčne besedne zveze z nadrejeno t. i. uvrščevalno pomensko sestavino (UPS) v jedru in t. i. razločevalnimi pomenskimi sestavinami (RPS) v odvisnem delu, kadar gre za LE s slovarsko vrednostjo, in v obliki stavčno strukturiranih definicij tipa (kdo) »izraža/poudarja ...« v primeru komunikacijskih prvin<sup>5</sup> (Vidovič Muha 1999: 13).

### 3.1 Kritike definicij v SSKJ

Med nezaželeno dediščino, ki se iz tradicionalnih enojezičnih slovarjev prenaša v enojezične pedagoške slovarje, Rundell (1988: 129–133) omenja nenaravno ločevanje homonimije od večpomenskosti in načine umeščanja frazeologije v slovarska gesla. Med definicijskimi pristopi pa zlasti uporabo arhaizmov in idiomatičnih izrazov v definicijah, etimološke definicije, ki temeljijo na neposrednih prevodih grških ali latinskih korenov, krožne ali posredne definicije ter rigidno sledenje zamenljivosti iztočnice s slovarsko definicijo v besedilu, zlasti v smislu besednovrstne ustreznosti pri večbesednih LE.

Pri pregledu kritik SSKJ (Müller 2009), če se omejimo zgolj na tiste, ki se nanašajo na uporabnika, tipe definicij in definicijski jezik, se omenjajo predvsem za splošnega uporabnika nerazumljive in prezahtevne razlage. Eksplicitneje pa zlasti premajhna sistemskost, nestrnljenost, okornost, abstraktnost in pomenske nepravilnosti (prav tam, 19). Posebej so izpostavljene pomensko prazne hierarhične razlage, npr. *abelstvo* – *lastnost ali ravnanje, podobno*

*Abelovemu*, sklicevalne razlage pri glagolnikih, npr. *beljenje* – *glagolnik od beliti*<sup>1</sup>, feminativih, npr. *partnerica* – *ženska oblika od partner*, nekaterih pridevnikih, npr. *filistejski* – *filistrski*; *filistrski* – *nanašajoč se na filistre ali filistrstvo*, samostalnikih (prim. zgoraj *abelstvo*) in manjšalnicah, npr. *zobček* – *manjšalnica od zob*.

### 4 Pomenske informacije v LBS in opisne slovarske definicije

Oblikovanje opisnih razlag cobuildovskega tipa, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju in izhajajo iz pomenskih informacij, ki so vključene v nastajajočo leksikalno bazo za slovenščino v okviru t. i. semantične ravni LE, temelji v izhodišču na uporabniški perspektivi. To pomeni, da nas zanima slovarska definicija v svoji praktični funkciji, kot se kaže v reševanju komunikacijskih potreb slovarskih uporabnikov, in ne v katalogiziranju/strukturiranju pomenov v jezik, kar je (bila) primarna funkcija tradicionalnih in zgodovinskih slovarjev (Atkins, Rundell 2008: 407). Za aktivno in produktivno rabo besed je nujno poznavanje govornih in besedilnih položajev, v katerih se beseda tipično rabi, njenih kolokacijskih in omejitvenih preferenc, sociolingvističnih lastnosti in omejitev, regionalne distribucije in nazadnje tudi pragmatičnih in konotativnih pomenskih lastnosti. Na podlagi tega smo pri izbiri načina za prenos podatkov v predlaganih definicijah upoštevali:

- da mora jezik definicij ustrezati jezikovnim sposobnostim in predpostavljenu tehničnemu znanju uporabnika;
- da se v definicijah izogibamo rabi besed v pomenih, ki so marginalni ali atipični;
- da bo uporabnik pridobil celovito informacijo na enem mestu, ne da bi moral iskati bodisi znotraj istega slovarja ali v drugem slovarju druge definicije, da bi razumel prvo (prim. problem krožnosti v SSKJ);

<sup>5</sup> Besednovrstno se stavčni tip razlage pojavlja pri členkih, prislovih in medmetih, glede na tip leksike pa tudi pri pragmatični rabi leksemov in frazeoloških enotah s strukturo stavka, kot so pregovori in reki.

- da bosta ubeseditvev in zgradba definicij čim bolj ustrezali naravnemu diskurzu;
- da bo uporabnik zlahka sledil leksikografskim konvencijam, uporabljenim pri oblikovanju definicij oz. gesla v celoti (Atkins, Rundell 2008: 412).

#### 4.1 Pomenski indikatorji v leksikalni bazi za slovenščino<sup>6</sup>

V nastajajoči LBS (Gantar idr. 2009) so podatki o slovenski leksiki organizirani v obliki medsebojno povezanih nivojev: hierarhično najvišji je pomenski nivo, kar pomeni, da so nivoji, ki mu sledijo, tj. skladenjski, kolokacijski in ponazarjalni, podrejeni vsakemu posameznemu pomenu ali podpomenu besede v iztočnici. Pomenski indikator, kot ga razumemo pri oblikovanju LBS, na kratko določi pomenski obseg ali področje obravnavanega pomena, pri večpomenskih besedah pa vzpostavlja razliko glede na druge pomene.<sup>7</sup> S kratkostjo in jedrnatostjo se želimo izogniti oblikovanju slovarskih razlag, hkrati pa doseči hitro prepoznavnost pomenskega dosega LE. Z razumljivostjo želimo doseči jasno in preprosto predstavo o pomenskem dosegu LE, zato se izogibamo besed, ki same potrebujejo razlago ali so redko uporabljane v vsakdanjem govoru.

#### 4.2 Pomenske sheme

V kombinaciji s pomenskimi indikatorji predstavljajo pri glagolskih iztočnicah v LBS pomenske sheme<sup>8</sup> izhodiščni vir pri oblikovanju stavčnih definicij v šolskem slovarju. Pomensko shemo si v LBS predstavljamo kot opis pomenskega scenarija, ki ga oblikujemo na podlagi analize konkordančnega niza, v

katerem za vsak pomen (in podpomen) obravnavane besede natančno opišemo: (skladenjske) udeležence (število ter njihovo pomensko vlogo ali semantični tip) ter okoliščine, zlasti kraj in smer ter način, če so za opis pomenskega scenarija konkretnega pomena ali podpomena relevantne (Gantar idr. 2009). Deloma se pri oblikovanju pomenskih shem naslanjamo na pravila šolskega diskurza (Sinclair, Coulthard 1975), ki je uporabljen pri oblikovanju opisnih razlag v EFL slovarjih.<sup>9</sup>

#### 4.3 Od LBS do šolskega slovarja

Prehod od klasične slovarske definicije, kot jo najdemo v SSKJ, preko pomenskih podatkov v LBS do stavčne definicije v slovarju, ki je namenjen splošni ali šolski rabi, ponazarjamo z glagolom *stisniti*:

##### [1] SSKJ: iztočnica *stisniti*

- (1) *trdno držech, oprijemajoč z roko, rokami narediti, da na kaj deluje sila // obdajajoč s čim narediti, da na kaj deluje sila iz več smeri // tesno obdati*
- (2) *s prijemom, objemajoč spraviti kaj v tesen dotik // trdno držech dati kam*
- (3) *narediti, da je med stvarmi, deli stvari manjši presledek, da ni presledka: // narediti, da je kaj tesno skupaj*
- (4) *s silo narediti, da ima kaj manjši obseg // s stiskom, pritiskom poškodovati*
- (5) *narediti, da na predmet, snov po vsej površini deluje sila, da se izloči tekočina // s stiskanjem, pritiskanjem spraviti iz česa*
- (6) *z delovanjem sile na vso površino narediti, da kaj dobi določeno obliko*

<sup>6</sup> V nadaljevanju LBS.

<sup>7</sup> Lahko bi rekli, da je osnovna funkcija pomenskega indikatorja uporabniku pomagati identificirati določen koncept tako, da ga priključuje iz lastnega konceptualnega spomina (Geeraerts 1990: 196), ali kot pravi Hanks (2000: 8): »Slovarji niso namenjeni definiranju, pač pa je njihova naloga ustvariti vrsto namigov in asociacij, ki pomagajo povezati neznano z znanim.«

<sup>8</sup> Pri oblikovanju pomenske sheme smo se v nekaterih segmentih približali teoriji pomenskih okvirjev v projektu FrameNet (Fillmore idr. 2003; Srdanović Erjavec 2007: 207–208, Krek 2008, Gantar 2009).

<sup>9</sup> Tak tip razlag je bil za slovenščino uporabljen v angleško-slovenskem slovarju BRIDGE (ASSB: 2000). O tem več v Krek (2004: 7–12).

- (7) *dati, spraviti kam, kjer je malo prostora // naskrivaj, nahitro dati*  
 (8) *s silo, z vztrajnostjo priti do česa*  
 (9) *izraža, da je kdo deležen neprijetnega stanja, kot ga določa samostalni*  
 (10) *povzročiti kje topo bolečino // ganiti, prizadeti*  
 (11) *povzročiti, da kdo umre*  
 (12) *oditi, zbežati*  
**stisniti se**  
 (1) *prikriti se, navadno skrčen, sključen*  
 (2) *s težavo priti skozi kaj ozkega, ovirajočega*

**[2] LBS:** Indikatorji in pomenske sheme pomenov in podpomenov za glagol *stisniti*

**1 uporabiti fizični pritisk**

- 1.1 *oprijeti z dlanjo*  
 ČLOVEK stisne PREDMET z dlanjo  
 1.2 *oprijeti z rokama ali nogama*  
 ČLOVEK stisne PREDMET z rokami ali nogami  
 1.3 *oprijeti s prsti*  
 ČLOVEK stisne manjši PREDMET s prsti  
 1.4 *približati enake dele telesa*  
 ČLOVEK ali ŽIVAL stisne skupaj dva ENAKA DELA TELESA |ali| stisne PREDMET Z ENAKIMA DELOMA telesa  
 1.5 *prijazno objeti*  
 ČLOVEK z rokami stisne drugega ČLOVEKA ali PREDMET tesno k sebi  
 1.6 *tesno se priviti*  
 ČLOVEK ali ŽIVAL se stisne k drugemu ČLOVEKU, ŽIVALI ali PREDMETU  
 1.7 *potisniti, poriniti ob kaj*  
 ČLOVEK stisne drugega ČLOVEKA ali PREDMET ob drug PREDMET ali PLOSKEV  
 1.8 *pritisniti skupaj*  
 ČLOVEK ali STVAR stisne DVA PREDMETA skupaj, lahko s pomočjo PRIPOMOČKA  
 1.9 *pritisniti z vseh strani*  
 STVAR, ki obdaja PREDMET, ga stisne z vseh strani

- 1.10 *pritisniti in sprožiti*  
 ČLOVEK stisne PREDMET, s čimer spravi napravo v delovanje  
 1.11 *skrčiti mišice*  
 ČLOVEK stisne MIŠICE |ali| se MIŠICE stisnejo  
 1.12 *oblikovati pest*  
 ČLOVEK stisne PEST |ali| stisne ROKO v PEST |ali| se ROKA stisne v PEST  
 1.13 *zriniti na manjši prostor*  
 ČLOVEK ali STVAR stisne KARKOLI na manjši PROSTOR  
 1.14 *preriniti se*  
 ČLOVEK se stisne skozi ozek PREHOD |ali| stisne PREDMET skozi ozek PREHOD  
 1.15 *obleči tesno obleko*  
 ČLOVEK se stisne v OBLAČILO |ali| stisne drugega ČLOVEKA v OBLAČILO  
 1.16 *oblikovati s stiskanjem*  
 ČLOVEK ali STVAR stisne PREDMET v določeno OBLIKO |ali| se ČLOVEK ali ŽIVAL stisne v določeno OBLIKO  
 1.17 *iztisniti mehko snov*  
 ČLOVEK stisne mehko SNOV iz predmeta na ali v drug PREDMET  
 1.18 *iztisniti tekočino*  
 ČLOVEK s PRIPOMOČKOM stisne SADJE |ali| stisne TEKOČINO iz SADJA |ali| stisne SADJE v TEKOČINO  
 1.19 *zmečkati, poškodovati*  
 NAPRAVA stisne ČLOVEKA ali DEL TELESA |ali| stisne ČLOVEKU DEL TELESA  
 1.20 *na silo poriniti*  
 ČLOVEK stisne SEBI ali drugemu ČLOVEKU PREDMET KAM kot darilo ali nagrado  
**2 vsiliti**  
 ČLOVEK stisne drugemu ČLOVEKU KARKOLI na silo  
**3 uspeti doseči**  
 ČLOVEK ali STROJ stisne kaj izjemnega iz STROJA

**4 zmanjšati obseg**

ČLOVEK stisne KARKOLI na manjši  
OBSEG

**4.1 računalništvo**

ČLOVEK stisne računalniško VSEBINO,  
lahko s pomočjo PRIPOMOČKA

**5 umreti**

ČLOVEKA stisne in umre

**6 prestrašiti se**

ČLOVEKA stisne tesnoben občutek

**7 izvajati ukrepe, pritisk**

ČLOVEK ali USTANOVA stisne drugega  
ČLOVEKA ali USTANOVO, lahko s  
pomočjo UKREPOV

**8 povzročiti slab izid**

KAJ SLABEGA stisne ČLOVEKA, navadno  
v SLAB POLOŽAJ

**9 potruditi se**

ČLOVEK stisne iz sebe dodaten trud,  
navadno na nekem PODROČJU

**10 na hitro izpiti**

ČLOVEK stisne ALKOHOLNO PIJAČO

[3] **Splošni/pedagoški slovar:** Definicije so oblikovane na podlagi indikatorjev in pomenskih shem. Pomensko nujni elementi, ki so v pomenskih shemah označeni z velikimi črkami, so v definicijah lahko zapolnjeni s kolokacijskimi podatki iz LBS.

- 1.1-1.3 Kadar kdo stisne predmet, ga trdno oprime z dlanjo, prsti, rokami ali nogami.
- 1.4 Kadar kdo stisne ustnici ali čeljusti, ju približa tesno skupaj, navadno zato, ker je razburjen ali jezen.
- 1.5 Če kdo stisne drugega človeka ali predmet k sebi ali k prsim, ga objame, ker ga ima rad.
- 1.6 Kadar se človek ali žival stisne k drugemu človeku, živali ali predmetu, se tesno privije k njemu.
- 1.7 Kadar kdo stisne drugega človeka ali predmet ob zid, ograjo ali tla, ga tja na silo potisne ali porine.
- 1.8 Če kdo s prsti ali s pripomočkom ali če kaj stisne robove ali dva predmeta, ju pritistne skupaj, da se spojita ali združita.
- 1.9 Če stvar, ki obdaja predmet, tega stisne, nanj pritisne z vseh strani.
- 1.10 Kadar kdo stisne sklopko, gumb ali tipko, sproži delovanje naprave.
- 1.11 Kadar kdo stisne mišice, jih skrči in napne.
- 1.12 Kadar kdo stisne roko, prste ali dlan v pest, oblikuje pest.
- 1.13 Če kdo stisne koga ali kaj v obroč ali na manjši prostor, ga tja zrine in omeji.
- 1.14 Če se kdo stisne ali stisne kaj skozi ozek prehod, s težavo pride skozenj ali spravi kaj skozi prehod.
- 1.15 Če se kdo stisne v obleko, si jo s težavo obleče, ker je pretesna.
- 1.16 Če kdo stisne predmet ali snov v balo, kocko ali kepo, ga oblikuje v tako obliko.
- 1.17 Kadar kdo stisne mehko vsebino iz česa, jo iztisne na ali v drug predmet.
- 1.18 Kadar kdo s prsti ali pripomočkom stisne sadje, iztisne tekočino iz njega.
- 1.19 Če naprava stisne človeku prste, nogo ali glavo ali če ga stisne ob drevo ali zid, ga močno poškoduje.
- 1.20 Kadar kdo stisne komu denar ali predmet v žep, dlan ali roko, mu ga da kot darilo ali za nagrado.
- 2 Če kdo stisne drugemu človeku podkupnino ali predmet, mu da to na skrivaj.
- 3 Če kdo stisne moč ali hitrost iz motorja ali naprave, mu uspe doseči tolikšno moč ali hitrost.
- 4 Če kdo stisne kaj na manjši obseg, doseže, da zavzame manj prostora.
- 4.1 Če kdo stisne datoteko s programom, zmanjša velikost računalniške vsebine.
- 5 Če koga stisne ali rečemo, da je koga stisnilo, s tem povemo, da je zbolel ali umrl.
- 6 Kadar koga stisne pri srcu, v grlu, želodcu ali prsni, občuti tesnobo ali strah.

- 7 Kadar ustanova stisne koga z davki ali ukrepi, ga skuša v kaj prisiliti ali vplivati nanj.
- 8 Če ukrepi ali nastale spremembe koga stisnejo, ga spravijo v slabši položaj kot prej.
- 9 Kadar kdo stisne na kakem področju, se dodatno potruži za uspeh.
- 10 Če kdo stisne pijačo, jo na hitro izpije.

## 5 Zaključek

Od nastanka SSKJ je leksikografska teorija in praksa doživela precejšnje spremembe. Največji vpliv na te spremembe so imeli tehnološki razvoj na področju računalništva, predvsem nove možnosti jezikoslovnega obdelovanja velike količine besedil v elektronski obliki, razvoj didaktičnih in pedagoških teorij pri poučevanju in usvajanju maternega in tujih jezikov, zlasti razvoj na področju didaktičnih gradiv v elektronski obliki, ter nenazadnje tudi razvoj na področju jezikoslovja, kjer smo lahko spremljali prevrednotenje generativnih teoretskih izhodišč v prid holističnih teorij, pri katerih analiza vsakega jezikovnega pojava poteka hkrati na vseh tradicionalno ločenih jezikoslovnih ravneh – skladenjski, oblikoslovni in pomenski.

V članku smo želeli izpostaviti nujnost razmisleka o izdelavi pedagoško zasnovanega šolskega slovarja, ki upošteva nova dognanja in tehnološke možnosti, ki jih ponujajo sodobni jezikovni viri in orodja, hkrati pa si želimo, da bi ponujene rešitve spodbudile tudi razmislek o pomenski obravnavi slovarskih iztočnic v trenutno edinem enojezičnem slovarju slovenskega jezika.

## Literatura in viri

- ATKINS, B. T. Sue, RUNDELL, Michael, 2008: *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- BARNBROOK, Geoff, 2002: *A local grammar of definition sentences*. Amsterdam: John Benjamins (Studies in Corpus Linguistics 11).
- FILLMORE, Charles, JOHNSON, Christopher, PETRUCK, Miriam. R. L., 2003: Background to Framenet. *International Journal of Lexicography* 16/3. 235–250.
- GEERAERTS, Dirk, 1990: The Lexicographical Treatment of Prototypical Polysemy. Tsohatzidis, Savas L. (ur.): *Meanings and Prototypes*. London: Routledge. 195–210.
- GANTAR, Polona, 2009: Leksikalna baza: vse, kar ste vedno želeli vedeti o jeziku. *Jezik in slovnstvo*, 54/3–4. 69–94.
- GANTAR, Polona, GRABNAR, Katja, KOCJANČIČ, Polonca, KREK, Simon, POBIRK, Olga, REJC, Rok, ŠORLI, Mojca, ŠUSTER, Simon, ZARANŠEK, Petra, 2009: *Specifikacije za izdelavo leksikalne baze za slovenščino: Kazalnik 6*. Projekt »Sporazumevanje v slovenskem jeziku« ESS in MŠŠ: <<http://www.slovenscina.eu/Vsebine/SI/Kazalniki/Kazalnik6/Kazalnik6.pdf>>. (Dostop 12. 9. 2009.)
- HANKS, Patrick, 1987: Definitions and Explanations. Sinclair, John (ur.): *Looking Up: An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing*. London in Glasgow: Collins ELT.
- HANKS, Patrick, 2000: Contributions of Lexicography and Corpus Linguistics to a Theory of Language Performance. Heid, Ulrich, Evert, Stefan, Lehmann, Egbert, Rohrer, Christian (ur.): *Proceedings of the Ninth EURALEX Congress*. Stuttgart: University of Stuttgart. 3–14.
- KOSEM, Iztok, 2006: Definijski jezik v Slovarju slovenskega knjižnega jezika s stališča sodobnih leksikografskih načel. *Jezik in slovnstvo* 51/5. 25–45.
- KREK, Simon, 2004: Slovarji serije COBUILD in formalizacija definijskega jezika. *Jezik in slovnstvo* 49/2. 3–16.
- KREK, Simon, 2008: FrameNet in slovenščina. *Jezik in slovnstvo* 53/5. 37–54.
- MÜLLER, Jakob: Kritične misli in zamisli o SSKJ. *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika*, 23. in 24. oktober 2008. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 17–25.
- RUNDELL, Michael, 1988: Changing the rules: why the monolingual learner's dictionary should move away from the native-speaker tradition. Snell-Hornby, Mary (ur.), *ZüriLEX '86 Proceedings*. Tübingen: Franke Verlag. 127–137.
- RUNDELL, Michael, 1998: Recent trends in English pedagogical lexicography. *International Journal of Lexicography* 11/4. 315–342.
- RUNDELL, Michael, 2006: More than one way to skin a cat: why full-sentence definitions have not been universally adopted. Corino, Elisa, Marello Carla, Onesti, Cristina (ur.): *EURALEX 2006 Proceedings*. 323–337.
- SINCLAIR, John, COULTHARD, Malcolm, 1974: *Towards an Analysis of Discourse: English Used by Teachers and Pupils*. Oxford: Oxford University Press.
- SINCLAIR, John, 1987: *Looking Up: An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing*. London in Glasgow: Collins ELT.



- SRDANOVIČ ERJAVEC, Irena, 2007: Vloga korpusa v analizi pomena in rabe stalnih besednih zvez: primer japonske zveze ki ni suru. Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah. Kržišnik, Erika, Eismann, Wolfgang (ur.): *Europhras Slovenija 2005*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta: Oddelek za slovenistiko.
- STABEJ, Marko, ROZMAN, Tadeja, PIRIH SVETI-NA, Nataša, MODRIJAN, Nina, BAJEC, Boštjan, 2008: Jezikovni viri pri jezikovnem pouku v osnovni in srednji šoli. Končno poročilo z rezultati projekta. *Evalvacija vzgoje in izobraževanja v RS: Aktivnost št. 2 - Sekundarne analize podatkov in indikatorji kakovosti*. Pedagoški inštitut, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, Evropski socialni sklad. <[http://www.trojina.si/Vsebine/SI/Projekti/Projekt\\_i.aspx](http://www.trojina.si/Vsebine/SI/Projekti/Projekt_i.aspx)>. (Dostop 23. 8. 2009.)
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1999: Čas in prostor, ujeta v slovenski slovar 20. stoletja. Kržišnik, Erika (ur.): *35. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 7-26.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje - Govorica slovarja*. Ljubljana: ZIFF.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2009: Poskus določitve meril slovarskega pomena. Perdih, Andrej (ur.): *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika, 23. in 24. oktober 2008*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 27-35.
- ASSB: *Angleško-slovenski slovar BRIDGE*, 2000: Štern, Polona. Ljubljana: DZS.
- CCED: *Collins Cobuild English Dictionary for advanced Learners*, 2001<sup>3</sup>. Glasgow: Harper Collins Publishers.
- CSD: *Collins School Dictionary*, 2009: Četrta pregledana izdaja. London: Collins.
- MEDAL: *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, 2007<sup>2</sup>. Oxford: Macmillan Publishers Ltd.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika na CD-romu z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik, DZS.